

Штаб-квартира ООН офіційно наказала не втручатися в конфлікт. Хоча вона знала про всі події, що відбуваються від військових кореспондентів та інформаторів. Незважаючи на всі подальші закликали про допомогу, що лунали від національних еліт Руанди, ООН не зробила жодних спроб не те що військового втручання, але і введення в цю країну миротворців. Весь час рішення з цього питання або затягувалося, або ж відкладалося. Але врешті-решт геноцид у Руанді був зупинений Руандійським патріотичним фронтом, який зайняв такі міста, як Кігалі, Гісені і Бутар. Близько 2 млн. злочинців-хуту втекло за межі країни, боячись помсти з боку тутсі [7].

Перебіг подій 1994 р. у Руанді засвідчив відмінність здійсненого в цій країні злочину від інших геноцидів, що відбувалися в ХХ ст. Це, зокрема, його стрімкість, добровільна участь цивільного населення в переслідуваннях жертв і їх знищенні, участь у злочинах священників. Водночас руандійська трагедія стала черговим підтвердженням значимості збереження толерантних міжетнічних взаємин у всіх без винятку поліетнічних державах.

Джерела та література

1. Бабицкий А. Диктор зло / Андрей Бабицкий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esquire.ru/rwanda>
2. Геноцид в Руанді. Різанина в Руанді: історія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poradu.pp.ua/nauka/18628-genocid-v-ruand-rzanina-v-ruand-storya.html>
3. Гон М. Геноциди першої половини ХХ століття: порівняльний аналіз. Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Максим Гон. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 180 с.
4. Козицький А. Геноцид та політика масового винищення цивільного населення у ХХ ст. / А. Козицький. - Львів : Літопис, 2012. – 570 с.
5. Козловський Б. Тысяча мертвых на тысячу слов. Как работала пропаганда в Руанде / Борис Козловский. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://snob.ru/selected/entry/81673>
6. Найбільший геноцид сучасності: за 100 днів – мільйон смертей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/photo/genotsyd_u_ruandi_za_100_dniv_milyon_smertey_58537.html
7. Програма просвітительської діяльності «Геноцид в Руанді і ООН». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/preventgenocide/rwanda/support.shtml>

УДК 94:329.052 (470+571) “19”

Т. Опанасюк

ФЕНОМЕН ОБ'ЄДНОАНОЇ ОПОЗИЦІЇ У РОСІЇ В 1990-ТІ РОКИ

У статті автор аналізує основні етапи становлення та розвитку об'єднаної опозиції, розкриває основні причини її виникнення, ставлення до ринкових реформ. Автор здійснює характеристику основних тенденцій розвитку відносин “влада – опозиція” та вказує причини нестійкості структурних об'єднань опозиції.

Ключові слова: політична опозиція, влада, парламент, вибори, президент, політична партія.

In the article “Phenomenon of the incorporated opposition in Russia in 1990th” the author analyses the main steps in establishment and development of the joint opposition, reveals the reasons of its origination, its attitude towards market reforms. The author provides description of the key trends of “official authorities – opposition” relationship and indicates the causes of instability of opposition structural connections.

Key words: political opposition, power, parliament, elections, the president, political party.

Радянське суспільство практично не знало політичної опозиції. Влада ні ким не контролювалась, не обмежувалась і не стримувалась. Перетворення в країні в напрямку демократизації призвели до виникнення нових політичних інститутів, політичної опозиції. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває питання дослідження передумов виникнення та еволюції нового явища в політичному житті країни – політичної опозиції та її взаємодії з існуючою владою.

Фактично до кінця 1990-х років інтерес вітчизняних та російських дослідників до вивчення проблеми політичної опозиції був не досить великим і мав суто прикладний характер, пов'язаний з аналізом сучасного політичного процесу. Лише в кінці 90-х років з'являються перші праці присвячені вивченню даного явища. Так, Ю. Чуланов у праці “Власть и политическая оппозиция в современной России” вперше досліджує процес формування і розвитку політичної опозиції в Росії після краху тоталітарного режиму, здійснення політичною владою радикальних реформ, позицію опозиційних сил до даних реформ. А. Жуков у праці “Формирование, развитие и деятельность российской многопартийной политической оппозиции в 1991-1997 гг.” аналізує формування, розвиток і діяльність головних опозиційних політичних партій Росії в період 1991-1997 рр. Проблеми діяльності опозиції та її взаємовідносини з владою досліджували також В. Гельман у праці “Трансформация в России: политический режим и демократическая оппозиция”, Д. Зеркін “Политический конфликт и оппозиция”, Б. Богомолов “Власть и оппозиция: некоторые аспекты взаимодействия”, Л. Істягін “О роле политической оппозиции на современном этапе политического развития России” та ін.

Загалом, аналіз ступеня вивчення питання про політичну опозицію дозволяє зробити висновок про те, що в сучасній літературі відсутній єдиний погляд на особливості діяльності цього явища у 90-ті роки. Не досить дослідженими залишаються конкретні історичні проблеми: відносини різних опозиційних напрямків до владних інститутів, особливості формування ідеологічних концепцій, що визначають політичну спрямованість різних типів політичної опозиції та їх відмінних рис.

Суспільно-політична актуальність теми, ступінь її вивчення визначає мету та завдання статті. Метою даного дослідження є вивчення процесу формування, розвитку та діяльності об'єднаної опозиції в Росії в 90-ті роки. Виходячи з поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати основні етапи становлення та розвитку об'єднаної опозиції;
- розкрити основні причини виникнення об'єднаної опозиції, виходячи з висунутих нею стратегічних, тактичних цілей і завдань;
- охарактеризувати основні тенденції розвитку відносин “влада – опозиція”;
- вказати причини нестійкості структурних об'єднань опозиції.

Становлення політичної опозиції в Росії відбулось в кінці 80-х – початку 90-х років. Її діяльність здійснювалася в рамках СРСР та проявлялась у вигляді демократичного руху проти тоталітарних структур. Цей рух не був багаточисленним, але його ідеї ставали все більш популярними серед населення, яке активно його підтримувало, оскільки бажало свободи, демократії та покращення рівня життя.

Феномен так званої “об'єднаної опозиції”, яка вперше з'явилась на початковому етапі гайдарівських реформ і виступила у формі парламентського блоку “Російська єдність”, пояснюється наступними факторами:

- 1) масштабність змін, викликаних розпадом СРСР;
- 2) поява елементів нової суспільної самоорганізації;
- 3) глибока економічна, духовна криза, колапс всієї системи загальнолюдських цінностей та пріоритетів;
- 4) швидке зростання ностальгічних настроїв;

5) висока і неприйнятна для більшої частини населення соціальна ціна реформ, прогресуюча майнова диференціація й відчуття несправедливого розподілу колишньої державної власності [11, с.161].

Серед зазначених факторів найголовнішим був останній.

В організаційному плані становлення об'єднаної опозиції відбувалось стихійно. У цьому процесі можна виділити декілька відносно самостійних етапів.

Перший (літо 1990 р. – серпень 1991 р.) – характеризується розмежуванням в середині комуністичної еліти, розколом КПРС і утворенням цілої групи самостійних фракцій та рухів з власними організаційними правилами та внутрішньою дисципліною. Саме до цього періоду відносимо утворення Комуністичної партії РРФСР, що являла собою “подвійну опозицію”: до ельцинської Верховної Ради та горбачовського Центрального Комітету. В ідеологічному плані партія еволюціонувала від ортодоксального комунізму до “державницького” та “народницького” патріотизму.

Другий етап (осінь 1991 р. – весна 1992 р.) – характеризується створенням низки найрізноманітніших патріотичних структур як комуністичного, так і національно-патріотичного спрямування.

1 березня 1992 р. було вперше оголошено про спробу створення об'єднаної опозиції, тобто коаліції опозиційних націонал-патріотичних і неокомуністичних організацій. Лідери правої та лівої опозиції підписали Декларацію “Справедливість. Народність. Державність. Патріотизм”, яку 10 березня 1992 р. було надруковано в “Советской России”. У Верховній Раді об'єднану опозицію представляв депутатський блок “Російська єдність”. Він складався з фракцій “Комуністи Росії”, “Росія”, “Вітчизна”, “Аграрний союз”, “Робітничий союз”. 29 червня 1992 р. було сформовано Політраду об'єднаної опозиції, яка прийняла “10 вимог об'єднаної опозиції до президента та уряду”, серед яких були:

- 1) відставка уряду Сльцина – Гайдара;
- 2) відмова президента від додаткових повноважень і втручання в економіку;
- 3) формування уряду народної довіри з надзвичайними повноваженнями для виведення країни з кризового стану;
- 4) відміна указу про продаж землі іноземцям та міжнародним організаціям;
- 5) відміна програми приватизації. Здійснення комплексу заходів для стабілізації та зниження цін;
- 6) відміна указів і урядових рішень, направлених “на придушення державного сектору в економіці, розвал колгоспів”;
- 7) покарання осіб, винних у розкраданні суспільної власності;
- 8) надання однієї третини часу в теле- і радіопередачах для вираження поглядів опозиції;
- 9) вето на територіальні поступки. Захист прав росіян і громадян інших національностей в колишніх союзних республіках;
- 10) припинення одностороннього роззброєння та розвалу армії [5, с.79-80].

На третьому етапі (літо 1992 р. – осінь 1993 р.) почався процес поступової консолідації політичних сил націонал-патріотичної та комуністичної орієнтації. На даному етапі різні заяви об'єднаної опозиції, акції в парламенті та на вулицях, яскраво свідчили про те, що ліво-правий блок максимально використовує стан в країні. Наприклад, 17 вересня 1992 р. представники об'єднаної опозиції підписали угоду. Метою об'єднаної опозиції у цій угоді проголошувалось усунення від влади ельцинської правлячої верхівки шляхом імпічменту президента і проведення протягом року виборів у Надзвичайний представницький орган всієї країни, що буде вповноважений визначити форму правління і склад держави [5, с.80].

3 жовтня 1993 р. почався новий етап, логічним завершенням якого можна вважати певний організаційний моноцентризм в обличчі КПРФ, що перетворилася в провідну опозиційну силу.

Після досить тривалої організаційної та ідеологічно-пропагандистської підготовки 22 жовтня відбувся конгрес, на якому було утворено нове об'єднання націонал-патріотів – Фронт національного порятунку. Його провідниками були М. Астафьев, С. Горячова, Н. Павлов, Г. Зюганов та ін. ФНП заявив, що є виразником волі та вимог більшої частини народу Росії та про готовність взяти на себе відповідальність за долю країни. Також було наголошено про необхідність створення конституційним шляхом уряду національного порятунку, що введе Росію з глибокої кризи [9, с.2]. Слід зазначити, що заяви лідерів ФНП були інколи суперечливими щодо вирішення основних завдань блоку. Так, І. Константинов (здійснював оперативне управління Фронтом) спочатку заявляв, що “ми будемо боротися законними, конституційними засобами”, а потім закликав “боротися за владу і в найближчий час”. Генерал А. Макашов вимагав “бути готовими до громадянської непокори” [3, с.72]. У маніфесті ФНП зазначалось, що “Росія буде відновляти відносини зі своїми партнерами та знайде нових стратегічних союзників”. А, наприклад, один з її членів пізніше сказав: “Ми ніколи не визнаємо незалежності України та Білорусі. Наше ставлення до режимів цих країн визначається не нормами міжнародного права, а кримінального права” [3, с.72].

Діяльність ФНП були незадоволені такі політичні організації як “Пам'ять”, ЛДПР, Союз відродження Росії та деякі інші. Досить скоро стало зрозуміло, що ФНП не є масовою, реальної дієздатною та впливовою організацією. Як наслідок через малу результативність ФНП та суперечки серед його лідерів, деякі націонал-патріотичні організації стали залишати об'єднання.

В червні Фронт національного порятунку проводить свій II конгрес. Його учасники вимагали ліквідувати посаду президента і сформувати уряд національного порятунку, підконтрольний З'їзду народних депутатів.

Не очікуючи нових маневрів від опозиції, президент Росії вирішує завдати удару по противнику. У серпні 1993 р. Генеральна прокуратура РФ провела відповідну перевірку та прийшла до висновку, що проголошений II конгресом ФНП (24-25 червня 1993 р.) початок національно-визвольної боротьби в Росії дестабілізує суспільно-політичну ситуацію, заважає зміцненню російської державності, а створення органами блоку загонів самооборони заборонено законом про суспільні об'єднання.

Внаслідок протистояння законодавчої та виконавчої влади восени 1993 р., 4 жовтня було призупинено випуск опозиційних уряду газет “Правда”, “День”, “Советская Россия” та діяльність організацій, що підтримували Білий дім (“Трудова Москва”, Фронт національного порятунку, Російська комуністична робітничка партія, Народна партія “Вільна Росія”, Російський національний собор, КПРФ).

Таким чином, після подій 3-4 жовтня 1993 р. політичну опозицію за допомогою адміністративної заборони було усунуто, а можливості ведення повноцінної політичної і пропагандистської діяльності стали обмеженими. Однак проблема опозиції все-таки для влади залишалась невирішеною.

Напередодні виборів до Державної Думи 1995 р. спостерігався остаточний розпад об'єднаної опозиції та перехід двох її флангів до пошуків бази для коаліційної взаємодії у власному середовищі. Нагадаємо, що коли заборону влади на діяльність опозиційних організацій було знято (кінець 1993 р. – початок 1994 р.), ФНП практично розвалився. Проте, блок в лютому відновив свою діяльність: один з його лідерів І. Константинов вийшов на волю та зареєстрував ФНП. Значимо, що велика кількість політичних діячів (Г. Зюганов, М. Астафьев, С. Терехов та ін.) не входили до ФНП-2. У політраді об'єднання були в основному маловідомі діячі. Свою діяльність відтворений блок розпочав з критики попереднього керівництва. Так, наприклад, В. Кобелев у інтерв'ю “Независимой газете” від 22 жовтня зазначив, що головною помилкою попереднього ФНП була загибель людей в жовтні 1993 р. в Москві. Також він підкреслив, що серйозна політична організація повинна передбачати найгорсткіші дії опонентів та не допускати кривавого вирішення конфлікту. Оновлений ФНП, продвожив Кобелев, буде домагатись дострокових виборів президента мирним шляхом, також його лідери готові сісти за стіл переговорів з представниками будь-яких політичних партій та рухів [1, с.2].

На III конгресі ФНП, якій відбувся 22 жовтня 1994 р., було визначено основні напрями діяльності об'єднання. Зокрема, майбутню Росію блок уявляв як певний корпоративний “національно-трудоустрой”, за якого все населення поділяється на соціально-професійні та територіальні асоціації. Останні повинні здійснювати збір податків, розпоряджатися фінансами. Влада буде

формуватись з представників асоціацій. Делегати прагнули відновити роль КДБ та припинити роззброєння армії. Члени ФНП виступали за приєднання до Росії колишніх радянських республік [10, с.3].

Однак, спроба реформувати ФНП, надавши йому нове обличчя, провалилась. У лютому 1995 р. відбувся розкол блоку, в результаті якого скоро утворилося дві організації з однаковими назвами. У травні І.Константинов провів зі своїми прибічниками ІV конгрес ФНП і заявив про утворення передвиборчого об'єднання "Патріотичний фронт Росії", який надалі представляв собою мізерне угруповання. У свою чергу група на чолі з В. Смірновим, звинувативши І. Константинова у вождизмі виключила його з рядів ФНП. І константинівський і смірновський ФНП намагались взяти участь у виборах до Державної Думи. Однак списки їх кандидатів не були зареєстровані ЦВК, оскільки не відповідали вимогам закону.

У кінці 1994 р. деякі націонал-патріотичні лідери ще раз спробували реанімувати об'єднану опозицію, домовившись про загальні кандидатури на посади президента, прем'єр-міністра та членів коаліційного уряду "Народної єдності". Для цього вони на 16 вересня запланували засідання в Калінінграді під гучною назвою "Російський рубіж: від Калінінграду до Курил". Вже там склад учасників демонстрував повний крах задуму. У засіданні приймали участь Г. Зюганов, А. Рущкий, С. Бабурін, М. Астафьев та інші. В. Жириновський та В. Анпілов не приїхали. Прийнявши коротку заяву, учасники зустрічі повернулись до Москви. Запланований на жовтень 1994 р. Національний конгрес, на якому повинні були затвердити склад Державної ради патріотичних сил Росії та тінювого уряду, також залишилися на папері. Після калінінградської зустрічі відбуваються процеси дрібнення різних політичних сил, спостерігається майже повна відсутність будь-якої серйозної співпраці.

Змінити існуючий стан речей спробувала КПрФ, яка поставила перед собою завдання створення широкої опозиції. На думку лідерів партії цьому сприяє ситуація в країні, що постійно погіршується, та загальнонаціональна криза. Без духовно-культурного перетворення національне відродження, вважав Г. Зюганов, навряд чи можливе. Тому як один з лідерів опозиції він заявив, що докладе зусиль для того, щоб існувала нормальна, здорова, міцна, інтелектуально сильна, добре організована, професійна опозиція. На його думку, вона вже складається і в парламенті, і серед інтелігенції, яка здатна розробляти і пропонувати відповідні програми реформ, вести розумну пропагандистську роботу [13, с.125].

У серпні 1996 р. відбувається Установчий з'їзд Народно-патріотичного союзу Росії, в якому приймали участь комуністи та інші ліві організації, що брали участь у виборах до Державної Думи 1995 р. Очолив дану організацію Г. Зюганов. У своєму зверненні на з'їзді він підкреслив, що влада перебирає їх лозунги та заявив: "Нас поспівають кістками ГУЛАГу, попелом громадянської війни, зображаючи гнобителями свобод і релігій. Але це від страху перед нами. Бо не в наших, а їх рядах нащадки катів, які розстрілювали царських офіцерів, розкуркулювали російських селян. У їх рядах ідеологічні брехуни, які ще донедавна змушували нас вірити в смертвілі та сміхотворні догми" [13, с.183].

НСПр заявив, що є об'єднанням "лівого патріотичного" полюсу політичної опозиції, в якій найбільш значимою силою є КПрФ. Г. Зюганов у свою чергу підкреслив, що саме ця партія здатна об'єднати різні опозиційні сили.

У квітні 1997 р. відбувся ІV з'їзд КПрФ, на якому її лідер заявив, що не згодний з застосуванням до них таких понять як "системна", "конструктивна", "парламентська" опозиція. Оскільки період відступу закінчився та почався період накопичення сил і досягнення певної рівноваги між опозицією та владою. Партія має сильні парламентські позиції, реальну владу у певних регіонах, що дозволяє говорити про відповідальну і непримириму, а не системну опозицію [8, с.2]. Тактика такої опозиції, підкреслює Зюганов, – "це передусім тактика підшування з Росії всієї теперішньої продажною верхівки. Це тактика викриття політики правлячого режиму. Це тактика пробудження та організації мас, оволодіння наростаючим протестом. Це тактика набуття управлінського досвіду, буз якого нічого говорити про прихід до влади" [8, с.2].

Протягом 1996-1997 рр. ліва й права опозиція шукають шляхи посилення свого впливу в суспільстві, підвищення ефективності впливу на владу. Вони прагнуть об'єднати різні опозиційні сили, аби мати перевагу на виборах 1999 р. Зокрема, чергову спробу об'єднатися в широкую коаліцію здійснює лівопатріотична опозиція під егідою НПСР. У вересні 1997 р. відбувається закриття нарада представників КПрФ, Аграрної партії Росії, руху "Духовна спадщина", Конгресу російських громад, Російського всенародного союзу, де розглядалися питання координації дій для вирішення кризи в країні. Однак, на виборах до Державної Думи 1999 р. об'єднана опозиція зазнала поразки. Новостворена Дума була проурядовою, не дивлячись на те, що комуністи отримали більше голосів виборців. Якщо після виборів 1995 р. у лівих було 220 депутатських місць і їм не вистачало всього 6 голосів, щоб мати в Думі більшість, то після виборів 1999 р. їх кількість зменшилась до 130, і вони вже не мали можливості визначати політику законодавчого органу влади. КПрФ перестала виконувати функцію необхідної противаги, що забезпечує нормальну роботу парламенту. Крім того спостерігається й ідеологічна криза в партії. Майбутнє КПрФ залежало, зокрема, від здатності її лідерів до модернізації комуністичної програми, оскільки ідеї відновлення СРСР та монополії комуністичної партії знаходили все менше однодумців.

Отже, 90-ті роки стали для Росії періодом глибоких трансформаційних змін, які призвели до виникнення політичної опозиції. Висока і неприйнятна для більшості частини населення соціальна ціна реформ, прогресуюча майнова диференціація й відчуття несправедливого розподілу колишньої державної власності стала одним з найголовніших факторів виникнення об'єднаної опозиції, яка згодом перетворилася у впливового опонента політичній владі. У своєму розвитку об'єднана опозиція пройшла чотири етапи, які характеризуються створенням низки найрізноманітніших патріотичних структур як комуністичного, так і національно-патріотичного спрямування. Намагаючись змінити владу в країні радикальним шляхом (1993 р.) опозиція зазнала поразки. Її за допомогою адміністративної заборони було усунуто, а можливість ведення повноцінної політичної і пропагандистської діяльності стали обмеженими. Проте проблема опозиції все-таки для влади залишалась невирішеною. З 1995 р. КПрФ поставила перед собою завдання створити нову широкую опозицію, яке завершилось у 1996 р. створенням партії НПСР. Однак дане утворення опозиції знову зазнало поразки у протистоянні з владою. На цей раз у парламентських виборах 1999 р.

Порівняно з початком 90-х років політична та економічна ситуація в країні дещо стабілізувалась, склалась певна нестійка рівновага влади та опозиції, коли опозиція не має достатньої сили переломити ситуацію на свою користь, а влада, хоча і володіє реальною силою, однак не може не враховувати загального незадоволення. Опозиції так і не вдалось вирішити в цей період своє основне завдання – прийти до влади.

Нестійкість структурних об'єднань опозиції, на думку політологів, була спричинена двома основними групами обставин (об'єктивних та суб'єктивних).

Першу складають універсальні закономірності функціонування так званих "широких коаліцій", побудованих за принципом "простору згоди" (тобто за принципом добровільного самообмеження суб'єктів політики в "загально-коаліційних" інтересах). Неминучі при укладанні подібних угод суперечки, як правило, вирішуються викресленням спірних пунктів з її тексту. В умовах рівного статусу всіх учасників суперечки виникають досить швидко при будь-якій спробі виробити спільну позицію з певного питання. Їх кількість рано чи пізно приводить до розпаду коаліції. У випадку з Фронтом національного порятунку каталізатором внутрішніх протиріч була "груднева" Конституція, що поставила крапку на спробах опозиційних лідерів прийти до влади через процедуру імпичменту.

Друга – суб'єктивна сторона. Тут основною перешкодою є "вождистські" прагнення партійних лідерів, які претендують не лише на збереження своїх партій, але й на керівні посади в загальних структурах.

Результати даного дослідження можуть бути використані для вивчення подальшої еволюції і розвитку відносин між владою та опозицією в посткомуністичній Росії.

Джерела та література

1. Возрождение ФНС // Независимая газета. – 1994. – 22 окт. – С.1.
2. Гельман В. Оппозиция в России: вымирающий вид? / В. Гельман // Полис. – 2004. – № 4. – С. 53 – 60.
3. Дадияни Л. О попытках создания в России лево-правого блока оппозиционных сил. 1989 – 1996 гг. / Л. Дадияни. – М.: Институт социологии РАН, 1997. – 112 с.
4. Ефанова Е., Лукьяненко К. Оппозиция и стабильность в Российской Федерации: институционализация и конфигурация / Е. Ефанова, К. Лукьяненко // Известия Саратовского университета. Серия “Социология. Политология”. – 2012. – Том 12. – Вып. 4. – С. 89 – 93.
5. Жуков А. Формирование, развитие и деятельность российской многопартийной политической оппозиции в 1991 – 1997 гг. / А. Жуков. – М.: Институт защиты предпринимателя, 1999. – 306 с.
6. Кононенко Н. Ліберальна опозиція в Росії: міф чи реальність? / Н. Кононенко // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2014 / 2 (70). – С. 91 – 106.
7. Королевська А. Політична толерантність у відносинах влада-опозиція в Росії / А. Королевська // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 87. – С. 410 – 414.
8. КПРФ перешла в непримиримую оппозицию // Независимая газета. – 1997. – 19 апр. – С. 2.
9. О создании ФНС // Известия. – 1993. – 23 окт. – С. 2.
10. Программа минимум «Национальное действие» // Известия. – 1994. – 2 окт. – С. 3.
11. Россия: партии, выборы, власть / Под. Ред. Краснова В. – М.: Обозреватель, 1996. – 654 с.
12. Фоменков А. Общероссийский народный фронт и объединённая оппозиция начала 1990-х гг.: к вопросу о преемственности / А. Фоменков // Ветник МГУ. Серия 12. Политические науки. – 2013. - № 6. – С. 41 – 47.
13. Чуланов Ю. Власть и политическая оппозиция в современной России / Ю. Чуланов. – СПб.: Изд-во СПб ГУЭФ, 1999. – 259 с.

УДК 94:327 «1991/2015»

В. Дуляницький

ГЕОПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В СВІТІ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

В статті розглянуто проблеми сучасної геополітичної ситуації в світі. Зокрема визначено, що Сполучені Штати Америки після закінчення «холодної війни» зайняли лідируючу позицію. На міжнародну арену виходить ряд інших держав та політичних блоків держав, зокрема, такі як Росія, Китай, Японія, Європейський союз тощо. Також в статті розглядається проблема перерозподілу сфер впливу між могутніми державами та політичними союзами держав після розпаду Радянського Союзу та закінчення «холодної війни», а також явище провокації військових конфліктів в різних регіонах планети для послаблення стратегічного становища того чи іншого геополітичного суперника.

Ключові слова: геополітика, «холодна війна», біполярність, гегемонія.

The article investigates modern geopolitical situation in the world. In particular, it was estimated that the United States of America took a dominant position after the end of the “Cold War”. A range of other countries and political coalitions appear at the international stage, in particular, such countries as Russia, China, Japan, European Union etc. The article also covers the issue of spheres of influence redistribution between the powerful countries and political unions of the countries after the Soviet Union decay and the end of the “Cold War”. The fact of military conflict provocative acts in different areas of the planet intended to mitigate the strategic situation of one or the other geopolitical rival.

Key words: geopolitics, “cold war”, bipolarity, hegemony.

Біполярність часів "холодної війни" із розпадом Радянського Союзу змінюється на багатополосність. Але в світі ще зберігається потенціал як для подальшої поляризації сил, так і для внутрішніх конфліктів національного та релігійного характеру. Неможливість врегулювати ці конфлікти (Близький Схід, Югославія, Чечня, Камбоджа) традиційними дипломатичними і, навіть, військовими засобами є новою реальністю сучасного світу.

Наприкінці ХХ - на початку ХХІ століть важливого значення у світі набуває загострення відносин між розвинутими країнами, де панують право, матеріальний добробут, демократія та країнами «третього світу» з їх економічними кризами, політичною нестабільністю, до яких додаються релігійний екстремізм, наркобізнес та тероризм [2, с.93].

Розгляд розвитку сучасної геополітичної ситуації свідчить, що на рубежі ХХ-ХХІ століть формується нова багатополарна модель світового устрою, в якій поряд зі США з'являються нові центри сили, такі як Китайська народна республіка, Європейський Союз, Російська Федерація. Суб'єктивні інтереси кожної з цих країн не співпадають у всіх сферах суспільного життя, що призводить до боротьби та протистояння між ними як на світовому, так і на континентальному рівнях. Внаслідок цього відбувається посилення світової нестабільності, початок громадянських та міждержавних війн та збройних сутичок. При цьому спостерігається і зниження результативності діяльності головних міжнародних інституцій – ООН та ОБСЄ, в політичному вирішенні тих міжнародних проблем, які існують на даний час. Про це свідчать війни в Лівії, Грузії, Іраку, Україні, виникнення заморожених конфліктів по типу Молдова - Придністров'я, а також розв'язання сирійського питання. Поглиблення процесів глобалізації надає імпульс передовим країнам до певних поступок для вирішення глобальних проблем світової безпеки. Доказом такої домовленості є договір між США та РФ – СНО-3, підписаний в 2010 році, який прогнозує перевірку та запровадження обмежень на стратегічні ядерні та наступальні озброєння [3, с.102].

Провідною рушійною силою у світі і нині є наддержава США, якій характерна політика спрямована на збереження та посилення своїх геополітичних позицій. Про це свідчать кілька стратегічних заходів США, які за своїми здобутками, можна зрівнювати з результатами Другої світової війни чи розпадом Радянського Союзу. Так, на протязі останнього двадцятиліття Сполученим Штатам Америки вдалося досягти низки кардинальних змін у найбільш вагомих сферах, що стосуються національних інтересів країни.

США вдалося зміцнити та укріпити власну безпеку і посилити наступальний потенціал щодо досягнення своїх геополітичних цілей. Нині до даних цілей відносять заходи з утримання здобутків, які США виборола у «холодній війні», подальше зміцнення позицій на світовій арені, а також знищення загроз з боку потенційних супротивників чи геополітичних суперників [1, с.88].

Згідно з оцінками західноєвропейських експертів на цьому етапі одним із способів досягнення бажаного є реалізація Сполученими Штатами Америки так званої стратегії «керування криз та конфліктів» на регіональному рівні, для чого активно залучаються союзники по НАТО.

Прикладом даної концепції можуть служити воєнні операції США в Лівії, Афганістані, Іраку та Сирії, а також підтримка рухів продемократичного характеру в країнах Магрибу та Близького Сходу (так звана «арабська весна»).

Втілюючи в життя наведену вище стратегію, США та їх союзники підтримують виступи сирійської опозиції проти режиму президента Сирії Б.Асада, якого підтримує Росія. Усунення від влади Б.Асада надасть можливість Сполученим Штатам Америки в